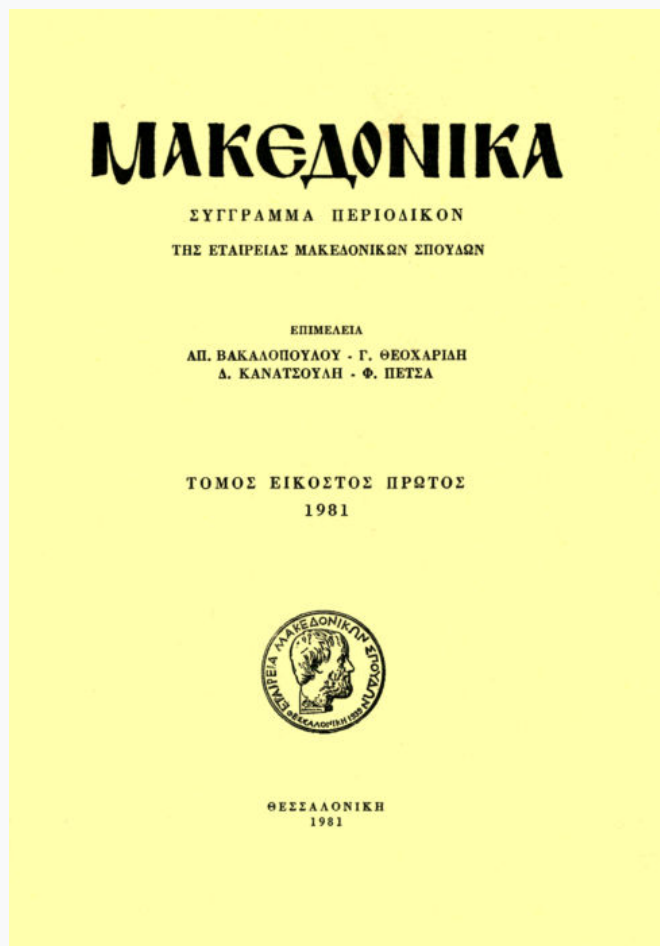

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Η εθνική δράση του Γεωργίου και Ιωάννου Ξανθού (Γευγελή) και του Αλεξ. Ζουμετίκου (μοναστήρι) κατά το Μακεδονικό Αγώνα

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.442](https://doi.org/10.12681/makedonika.442)

Copyright © 2015, Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βακαλόπουλος Κ. Α. (1981). Η εθνική δράση του Γεωργίου και Ιωάννου Ξανθού (Γευγελή) και του Αλεξ. Ζουμετίκου (μοναστήρι) κατά το Μακεδονικό Αγώνα. *Μακεδονικά*, 21(1), 393–401. <https://doi.org/10.12681/makedonika.442>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ ΞΑΝΘΟΥ (ΓΕΥΓΕΛΗ) ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΕΞ. ΖΟΥΜΕΤΙΚΟΥ (ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ) ΚΑΤΑ ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ

1. Η Ιστορική έρευνα της χρονικής περιόδου, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο σινδρίο του Βερολίνου ως τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων (1878-1908), ἀντιμετωπίζει ἀκόμη πολλὰ κενὰ γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τοῦ χώρου τῆς «Μείζονος» Μακεδονίας, μὲ τὴν εὐρεία τῆς βέβαια γεωγραφικῆς ἔννοια, ἡ ὁποία περιλαμβάνει σήμερα περιοχὲς τῆς ἑλληνικῆς, τῆς σερβικῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς Μακεδονίας. Ἰδιαίτερα αἰσθητὴ εἶναι ἡ ἀπουσία μιᾶς συγκροτημένης συνθετικῆς ἐργασίας, βασισμένης στὰ διάσπαρτα ἀρχεὶα ἀὰ δεδομένα, ἡ ὁποία θὰ ἀναφέρεται στοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Βόρειας Μακεδονίας κατὰ τὴν κρίσιμη φάση τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα (1904-1907)¹. Βρισκόμαστε ὁμως ἀκόμη καὶ στὸ ἀρχικὸ καὶ στὸ τόσο ἐπίπονο στάδιο τῆς συλλογῆς τῶν ἀρχεὶακῶν πηγῶν, κυρίως ἀπομνημονευμάτων τῶν μαχητῶν τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα, οἱ ὁποῖοι διαδραμάτισαν σημαντικὸ ρόλο κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη².

Στὴν παρούσα ἐργασία ἡ ἐρευνητικὴ προσπάθεια τοῦ συγγραφέα ἀποβλέπει νὰ παρουσιάσει στὴν ἱστορικὴ ἐπιστῆμὴ τὴν ἐθνικὴ προσφορά δύο Ἑλλήνων λογίων τῆς Βόρειας Μακεδονίας, τοῦ Ἰωάννου Ξανθοῦ, δασκάλου ἀπὸ τὴ Γευγελή, συγγραφέα τῆς γνωστῆς μελέτης «Ἱστορία τῆς Γευγελῆς καὶ ἐθνικὴ δράσις τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τῶν περικύ χωρίων», ποὺ ἐκδόθηκε στὴ Θεσσαλονικὴ στὰ 1954, καὶ τοῦ γυμνασιάρχου Ἀλέξανδρου Ζουμετίκου ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, οἱ ὁποῖοι συνέβαλαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ μέρος τους στὴ νικηφόρα ἐκβασὴ τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα. Οἱ ἀγῶνες τους ἀρχισαν ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅταν εἶχε κορυφωθεῖ σὲ ὁλόκληρο τὸ μακεδονικὸ ὁρὸ ἡ ἔντασι τῶν ξένων προπαγανδῶν, ποὺ ἀπειλοῦσε τὸ καθεστῶς τοῦ ἑλληνισμοῦ³. Τὸ γεγονός ἀκόμη ὅτι

1. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, σὺν μιᾷ πρώτη καὶ πολλὴ ἀξιόλογη προσπάθεια πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἡ πολὺτιμη μελέτη τοῦ καθηγητῆ Douglas Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, Thessaloniki 1966. Ἐξίσου σημαντικὴ γιὰ τὴν ἐξιστόρηση τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα εἶναι καὶ ἡ μελέτη τοῦ Παύλου Α. Τσάμη, *Μακεδονικὸς Ἀγὼν, Θεσσαλονικὴ 1975*. Ὅρισμένες εἰδήσεις ἀντλοῦμε ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Γεωργίου Μόδη, *Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν καὶ ἡ Νεώτερη Μακεδονικὴ Ἱστορία, Θεσσαλονικὴ 1950*.

2. Πολύτιμη πηγὴ γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα ἀποτελοῦν τὰ μέχρι σήμερα δημοσιευμένα ἀπομνημονεύματα τῶν μακεδονομάχων (βλ. σχετικὴ μνεία τους στοῦ Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλόπουλου, *Ἀνέκδοτο μητρώον τῶν μαχητῶν τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα, «Μακεδονικά» 19(1979) 40-91*, καθὼς καὶ τὰ διάφορα μητρώα, ποὺ περιέχουν λεπτομερὴ βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ καθένα ἀπ' αὐτοὺς. Βλ. Κ. Ἀπ. Βακαλόπουλου, ἑ.ἀ., σ. 41, ὑποσ. 1).

3. Βλ. ἀναλυτικὰ στοῦ Νικολάου Βλάχου, *Τὸ Μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος (1878-1908)*, Ἀθῆναι 1935, σ. 5 κ.ε.

και οι δύο Έλληνες αγωνιστές, όπως και πολλοί άλλοι, προέρχονται από διαφορετικές γεωγραφικές περιφέρειες, οι οποίες δεν υπάγονται σήμερα μέσα στα όρια του ελληνικού κράτους, αλλά αποτελούσαν ως τις αρχές του αιώνα ζωτικές εστίες του ελληνισμού, όπου διαδραματίστηκαν οι κρίσιμότερες φάσεις του μακεδονικού αγώνα, καθιστά ακόμη περισσότερο επιτακτική την ανάγκη για την παρουσίαση των εθνικών υπηρεσιών τους με βάση τις ενδιαφέρουσες γραπτές μαρτυρίες τους¹, που παρέμεναν μέχρι σήμερα ανεκμετάλλευτες στα Άρχεια του Ίδρυματος Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου².

2. Πριν όμως προχωρήσω στην εκτίμηση της εθνικής προσφοράς των δύο Ελλήνων λογίων της Βόρειας Μακεδονίας, θα πρέπει να επισημάνω το σημαντικότατο ρόλο, που διαδραμάτισαν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί, στη μακεδονική υπόθεση, ήδη μετά το 1878, όπως στην περίπτωση αυτή, ο Ί. Ξανθός και ο Άλ. Ζουμετικός. Πραγματικά ελάχιστοι απ' αυτούς περιορίστηκαν στα τυπικά σχολικά τους καθήκοντα. Οι Έλληνες δάσκαλοι αποτέλεσαν τους πρωταρχικούς πυρήνες της εθνικής αντίστασης κατά την τουρκοκρατία σ' ολόκληρο το μακεδονικό χώρο. Έτσι και ο Ιωάννης Ξανθός, παράλληλα με τη διδασκαλική του υπηρεσία, διετέλεσε πράκτορας γ' τάξεως της Φιλικής Έταιρείας της Γευγελής, η οποία ιδρύθηκε από τον Χρηστ. Δέλλιο η Ζαχαροπλάστη³, και συμπεριέλαβε πολυάριθμα μέλη, μετέφερε εμπιστευτικά έγγραφα και έκρυψε πολλές φορές άρχηγους των ελληνικών ανταρτικών ομάδων κατά το μακεδονικό αγώνα⁴.

Ανάλογες σέ σπουδαιότητα εθνικές υπηρεσίες πρόσφερε ο γυμνασιάρχης του Μοναστηρίου Άλ. Ζουμετικός⁵, ο οποίος έλαβε μέρος στο γνωστό επαναστατικό κίνημα των Πηλεονικών, που οργανώθηκε στα 1878-1885 στη Βορειοδυτική Μακεδονία από τον Έλληνα δάσκαλο Άναστάσιο Πηλεώνα από την Αχρίδα. Το κίνημα αυτό απέδειξε πραγματικά την ισχυρή παρουσία του ελληνισμού της Βόρειας Μακεδονίας στα τέλη του 19ου αιώνα και αποτέλεσε την άφετηρία της πρώιμης φάσης του μακεδονικού αγώνα⁶. Ο Άλ. Ζουμετικός διατηρούσε στενές συγγενικές σχέσεις με τον Άναστάσιο Πηλεώνα, αφού είχε παντρευθεί την κόρη του αδελφού του Πέτρου, ο οποίος σώθηκε επανειλημμένα από την καταδίωξη των Βουλγάρων χάρη στη μεσολάβηση του ταμβρού του. Ο Πέτρος Πη-

1. Βλ. σχετικά και την υπό έκδοση εργασία του Κ. Βακαλόπουλου, Τά ανέκδοτα απομνημονεύματα του άγνωστου μακεδονομάχου Πέτρου Σουγαράκη από το χωριό Ίβεν Μοναστηρίου, στο περιοδικό «Βαλκανικά Σύμμεικτα» του ΙΜΧΑ (1981).

2. Άρχείο ΙΜΧΑ, φάκελλος Δ 150, Άπομνημονεύματα Ί. Ξανθού, φάκελλος Δ 113, Βιογραφικό σημείωμα Άλεξάνδρου Ζουμετικού.

3. Βλ. σχετικά στής Άγγελικής Β. Μεταλλινού (Π. Τσιώμου), Πάνθεον των Μακεδόνων Άγωνιστών (1896-1914), Θεσσαλονίκη 1951, σ. 50, 52, Κ. Βακαλόπουλου, Άνέκδοτο μητρώο των μαχητών του μακεδονικού αγώνα, σ. 55.

4. Ιωάννου Γ. Ξανθοῦ, Ίστορία της Γευγελής και εθνική δράσις των κατοίκων αυτής και των περίχ χωρίων, Θεσσαλονίκη 1954, σσ. 35-36, 89-93.

5. Παντελής Γ. Τσάλλη, Το Δοξασμένο Μοναστήρι ήτοι Ίστορία της πατριωτικής δράσεως των πόντων Μοναστηρίου και των περιχώρων από του έτους 1830 μέχρι του 1903, Θεσσαλονίκη 1932, σ. 35. Πρβλ. στής Άγγελικής Β. Μεταλλινού (Π. Τσιώμου), Μακεδονικά σελίδες, Θεσσαλονίκη 1949, σ. 13.

6. Το κίνημα του Άναστασίου Πηλεώνα καθώς και τη θέση του ελληνισμού της Βόρειας Μακεδονίας στα τέλη του 19ου αιώνα εξετάζω σέ προσεχή συνθετική εργασία μου με θέμα «Έθνικοί αγώνες των Ελλήνων της Βόρειας Μακεδονίας (1878-1894). Η πρώτη φάση του μακεδονικού αγώνα».

χεὼν ὑπῆρξε δάσκαλος καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους 'Ελλήνες, ποὺ εἶχαν ἀπομείνει στὴν 'Αχρίδα στὴς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Στὰ 1916 ἐκτελέστηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους¹.

Τὴν εθνικὴ προσφορά τῶν 'Ελλήνων δασκάλων καὶ λογίων τῆς Μακεδονίας τὴν ἐποχὴ αὐτὴ περιγράφει παρακάτω ἀνάγλυφα ὁ γιὸς τοῦ 'Αναστάσιου Πηχεῶνα, ὁ Κωνσταντῖνος, στὸν πρόλογο τῶν ἀνέκδοτων ἀκόμη ἀπομνημονευμάτων τοῦ πατέρα του: «Νομίζω πρὸς τοὺτους ὅτι μὲ τὴν δημοσίευσιν ταύτην εὐρίσκω τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρουσιάσω ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, (ἐννοεῖ τοῦ 'Αναστασίου Πηχεῶνα)², τὸν 'Ελληνα διδάσκαλον τῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκικῆς δουλείας, ὁ ὁποῖος εἰς οἰοῦδηποτε βαθμὸν σχολεῖον καὶ ἂν ἐδίδασκε, δὲν περιώριζε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ λειτουργήματος αὐτοῦ μόνον πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐντὸς τοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ ἐκτός, συναισθανόμενος τὴν ἱερὰν ἐθνικὴν ἀποστολὴν, ποὺ εἶχε νὰ διαφορτίξῃ τὴν κοινωνίαν περὶ τῶν ἱστορικῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν καθηκόντων πρὸς τὴν σκλαβωμένην πατρίδα, νὰ ὑποδεικνύῃ τὴν στάσιν καὶ διαγωγὴν ἐκάστου ὁμογενοῦς ἐναντὶ τῶν συνοίκων ἀλλοφύλων εἴτε τῶν Τούρκων, ποὺ κατεδυνάστευαν τὸ ἔθνος μας, εἴτε τῶν ἀλλοδόξων, ποὺ μὲ τὰς προπαγάνδας ὑπενόμενον αὐτό, νὰ συμμετέχῃ εἰς κάθε ἐθνικὴν κίνησιν καὶ ἐν ἀνάγκῃ αὐτὸς νὰ ἀναλαμβάνῃ τὴν πρωτοβουλίαν ἐνεργείας, νὰ εἶναι ὁ στυλὸς καὶ τὸ ἐδραῖωμα τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως τῆς κοινότητος εἰς τὸ χωρίον καὶ εἰς τὴν καμπόλιν καὶ πάντοτε ὁ πρόθυμος συνεργάτης εἰς τὴν πόλιν. Τοιοῦτοι διδάσκαλοι ὑπῆρξαν πολυάριθμοι εἰς τὴν Μακεδονίαν καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἀνθελληνικῶν προπαγανδῶν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ 1912. Δὲν ἐκάμπτοντο πρὸ τῶν ἀπειλῶν καὶ δὲν ἐτρόμαζον ἀπὸ τὰς ἐνέδρας τῶν κομιτατζήδων. Ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Μακεδόνων καὶ φρονιματίζοντες αὐτοὺς μὲ τὰ ἐλληνικά ἰδεώδη, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως δὲ τῆς βουλγαρικῆς τρομοκρατίας καὶ τῆς ἐναντίου αὐτῆς μακεδονικῆς ἀμύνης ἄλλοι ἀγωνιζόμενοι μὲ τὸ ὅπλον ἀνὰ χεῖρας καὶ ἄλλοι ὑπηρετοῦντες ὡς πράκτορες μυστικοὶ καὶ ὡς γραμματεῖς τῶν ἐθνικῶν ἐπιτροπῶν, ποὺ ἐφρόντιζον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγῶνος, ὅχι ὀλίγοι ὑπέστησαν τὸν ἄγριον θάνατον μὲ τὸ βουλγαρικὸν δολοφονικὸν ἐγχειρίδιον καὶ ἄλλοι προδοθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὰς τουρκικὰς φυλακὰς πρὸς ἐκτίσιν πολυχρονίου ποινῆς ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπῆλλαξεν αὐτοὺς ἡ ἀνακήρυξις τοῦ νεοτουρκικοῦ συντάγματος»³.

3. Τὰ σύντομα ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἰωάννου Ξανθοῦ, ποὺ σώζονται σήμερα, ὅπως ἀνέφερα καὶ παραπάνω, στὰ ἀρχεῖα τοῦ IMXA, εἶναι δακτυλογραφημένα ἀπὸ τὸν ἴδιο σὲ 23 σελίδες σχήματος τετραδίου καὶ φέρουν τὴ χρονολογία 21 Ἰουνίου 1957. Ἐπιγράφονται «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Συνταξιούχου Δημοδιδασκάλου Ἰωάννου Ξανθοῦ. Ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς τοῦ Ἐθνικῆς δράσεως κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα 1878-1903-1909». Ὑστερα ἀπὸ ἕνα σύντομο πρόλογο τοῦ συγγραφέα, ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτο μέρος τῶν ἀπομνημονευμάτων, ὅπου ἐξιστοροῦνται οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες τοῦ πατέρα του, Γεωργίου Ξανθοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἐνῶ στὸ δεύτερο μέρος ἀναφέρεται ὁ ἴδιος διεξοδικὰ στὴ συμμετοχὴ του στὸ μακεδονικὸ ἀγῶνα.

Πολὺ ὀρθὰ σημειώνει ὁ Ἰ. Ξανθός ὅτι ὁ μακεδονικὸς ἀγῶνας δὲν πρέπει νὰ περιοριστεῖ χρονικὰ μόνον στὴν περίοδο 1903-1909⁴. Πραγματικὰ ἡ πρώτη φάση τοῦ μακεδονικοῦ

1. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος ΣΤ 65, Ἀπομνημονεύματα Ἀναστάσιου Πηχεῶνα, σσ. 72-73.

2. Σημείωση τοῦ συγγραφέα.

3. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος ΣΤ 65, Ἀπομνημονεύματα Ἀναστάσιου Πηχεῶνα, σσ. ζ'-η'.

4. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημονεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σ. 1.

ἀγώνα ἀρχίζει μετὴν ἐλληνική ἐπανάσταση τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία καὶ τὸ συνέδριο τοῦ Βερολίνου. Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ποὺ οἱ Ἕλληνες Δυτικομακεδόνες ἐξεγείρονται καὶ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους, κινητοποιοῦνται καὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν περιοχῶν τῆς Στρώμνιτσας, τῆς Γευγελῆς, τῆς Δοϊράνης καὶ τοῦ Μελενίκου, ζητοῦν ὅπλα ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης καὶ σχηματίζουν ἐνοπλοὺς ἀντιστασιακοὺς πυρῆνες. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς, συγκαταλέγονται στὴν περιφέρεια Γευγελῆς οἱ Δέλλιος Κοβάτσος, Στόικος Στοῖδης καὶ Νικόλαος Στοῖδης ἀπὸ τὴν Εἰδομένη (Σέχοβο), οἱ Πέτρος Χαρισιάδης (Χαριζάνης), Γιάγκος Τάσκος καὶ Θάνος Γιαγκούλας ἀπὸ τὴ Νέγορτσα, οἱ Ἄγγος Δάκος καὶ Ἄγγος Ἀθανασίου ἀπὸ τὴν Παρδέιτσα, οἱ Χρήστος Δοϊτσίνης, Γεώργ. Διδασκάλου καὶ Γεώργ. Βεζύρης ἀπὸ τοὺς Εἰζάνους (Ματσικόβο), οἱ Γεώργ. Ξανθός (Σίβος ἢ Σίβας) καὶ Νικ. Νικόλτσος ἀπὸ τὴ Μαρζέντσα, καὶ οἱ Πέτρος Ἀβραμίδης καὶ Ἀθανάσιος Καπετανόπουλος ἀπὸ τὸ Τίκφες. Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' ὅλους αὐτοὺς, ποὺ ἀνάφερα παραπάνω, πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες κάτοικοι κινητοποιήθηκαν στὰ 1878 ἀπὸ τὴ Μπογδάντσα, τὸ Στυγιάκοβο, τὸ Σκρά (Λοῦμνισα), τὴν Κάρπη (Τσέρνα Ρέκα), τὴν Καστανερή (Μπαρόβιτσα), τὴ Γρίβα (Κρίβα), τὴ Γουμένισσα, τὰ Μεγάλα Λιβάδια, τὸν Ἀρχάγγελο (Ὅσσιανη), τὴ Λαγκαδιά (Λοῦγουντσα) καὶ ἄλλα χωριά¹.

Μετὰ τὸ 1885, δηλαδὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν πραξικοπηματικὴ προσάρτηση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, ἡ προσοχὴ τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας στράφηκε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, πρὸς τὸ ζωτικὸ χῶρο τῆς Μακεδονίας². Στὴν περιφέρεια Γευγελῆς ἡ διείσδυση τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ αἰσθητὴ, κυρίως ἀνάμεσα στὶς σλαβόφωνες ἀγροτικὲς μάζες. Νέα παιδιὰ μεταφέρονταν καταναγκαστικὰ στὴ Σόφια καὶ σὲ ἄλλες βουλγαρικὲς πόλεις, ὅπου κλείνονταν σὲ εἰδικὰ οἰκοτροφεῖα καὶ σχολεῖα καὶ μυοῦνταν στὰ βουλγαρικὰ σχέδια. Ἀργότερα ἐπέστρεφαν φανατισμένοι στὶς περιοχὰς τοὺς καὶ ἄρχιζαν τὸν προσηλυτισμὸ τοῦ ντόπιου σλαβόφωνου πληθυσμοῦ. Στὸ χωριὸ Μαρζέντσα τῆς Γευγελῆς ζοῦσε ὥς τὰ 1885 μόνο σλαβόφωνος πληθυσμὸς μετ' ἐλληνικὴ συνείδηση. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὴ χρονιά ἐκείνη ἡ παρουσία δύο δασκάλων, τοῦ Χ. Οὐρούμ καὶ τοῦ Χ. Νέγκα, ποὺ εἶχαν ἐκπαιδευθεῖ στὴ Βουλγαρία, συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴ διάδοση τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας στὴ Μαρζέντσα καὶ στὴ δημιουργία ἰσχυρῆς βουλγαρικῆς κοινότητος, ἡ ὁποία κρατοῦσε ἰδιαίτερα ἐχθρική στάση ἀπέναντι στὸ ντόπιο ἐλληνικὸ στοιχεῖο. Στὶς 6 Ἰανουαρίου τοῦ 1885 συνελήφθησαν στὴ Μαρζέντσα οἱ Γεώργιος Ξανθός καὶ Νικόλαος Νικόλτσος ὕστερα ἀπὸ σχετικὲς καταγγελίες τῶν ἐξαρχικῶν πρὸς τὶς ντόπιες τουρκικὲς ἀρχὲς μετὴν κατηγορία ὅτι εἶχαν ἐφοδιαστῇ ὅπλα ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης, ὅπως πραγματικὰ εἶχε συμβεῖ. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς τῆς Γευγελῆς εἶχαν προβεῖ σὲ ἐξονυχιστικὲς ἐρευνες στὰ σπίτια τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν τῆς Γευγελῆς καὶ τῶν γύρω χωριῶν, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν ν' ἀνακαλύψουν τίποτε, ἐπειδὴ τὰ ὅπλα ἦταν κρυμμένα σὲ ἀπίθανα μέρη. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς μῆνες καὶ χωρὶς νὰ προηγηθοῦν οἱ σχετικὲς ἀνυποτίσεις, ὁ Γ. Ξανθός πέτυχε ν' ἀποφυλακιστεῖ προσωρινά, ἀφοῦ πρῶτα δωροδόκησε τὸν Τούρκο ἀρχιφύλακα καὶ μετ' προσωπικὴ ἐγγύηση τοῦ συγκρατουμένου του Ν. Νικόλτση. Τότε παρουσιάστηκε ἀμέσως στὸ μητροπολιτὴ Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρος καὶ τοῦ ἐξιστόρησε τὰ συμβάντα. Ἐκεῖνος, μετ' ἐπὶ σειρά τῶν, ἀφοῦ ἀπευθύνθηκε στὸ βαλὴ, ζήτησε τὴν ἀποφυλάκιση τῶν δύο Ἑλλήνων κρατουμένων, ὅπως καὶ τελικὰ πέτυχε ὕστερα ἀπὸ δύο μέρες³.

1. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημονεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σ. 1.

2. Evangelos Kofos, Nationalism and Communism in Macedonia, Thessaloniki 1964, σ. 21.

3. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημονεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σ. 2.

Ἡ κατάστασις ἐπιδεινώθηκε αἰσθητὰ στὰ χρόνια ποὺ ἀκολοῦθησαν. Οἱ ἐξαρχικοὶ καὶ τὰ ὄργανα τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας στράφηκαν μὲ ἐκδικητικὴ μανίαν ἐναντίον τῆς οἰκογένειας τοῦ Γ. Ξανθοῦ, προκαλώντας σημαντικὰ ὕλικες ζημίες στὴν ἀγροτικὴ ἰδιοκτησίαν τῆς καὶ ἀπειλώντας μόνιμα τὴ ζωὴ τῶν μελῶν τῆς. Στὰ 1900 κακοποίησαν ἄγρια ὁλόκληρὴν τὴν οἰκογένειαν τοῦ Γ. Ξανθοῦ καὶ γιὰ ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἀπαγόρευσαν στὰ παιδιά του, Κωνσταντίνου, Ἰωάννη, Σοφίαν καὶ Μαγδαληνὴν, νὰ συμμετέχουν στὶς ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις, ποὺ πραγματοποιοῦνταν τότε στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς Μαρζέντσας. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1904 ἡ οἰκογένεια τοῦ Γ. Ξανθοῦ κατηγορήθηκε ἀπὸ τοὺς ἐξαρχικοὺς τοῦ χωριοῦ ὅτι ἔκρυβε κάποιον Ἑλληνα ἀντάρτη στὸ σπίτι τῆς, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ σχετικὰς ἔρευνες τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν οἱ κατηγορίαι αὐτὰς ἀποδείχθηκαν ἀβάσιμες.

Στὰ μέσα περίπτου τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα εἶχαν ἀπομείνει στὴ Μαρζέντσα μόνο ἑπτὰ ἑλληνικὰς οἰκογένειαι. Ἡ τρομακτικὴ στάσις καὶ οἱ συνεχεῖς καταπίεσεις τῶν ἐξαρχικῶν καὶ Βουλγάρων εἶχαν ἐκμηδενίσει τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα, ἡ ὁποία στερήθηκε καὶ τὶς πολὺτιμες ὑπηρεσίας τοῦ Ἑλληνα ἱερέα τοῦ χωριοῦ. Μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Γ. Ξανθοῦ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερέα ὁ Γ. Λέσιος, ὁ ὁποῖος λειτούργησε γιὰ δύο χρόνια στὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴ ἐκκλησία. Ἡ κατάστασις ὅμως ἐκτραχύνθηκε ἀργότερα μὲ τὴ βάνανυσή κακοποίησιν τοῦ Ἑλληνα ἱερέα καὶ τὴν ὀξείαν διαμάχην, ἀνάμεσα στὸ ἑλληνικὸ καὶ βουλγαρικὸ πληθυσμιακὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Τὸ Μάιον τοῦ 1904, ὕστερα ἀπὸ σκληροὺς δικαστικοὺς ἀγῶνες, — ὁ Γ. Ξανθὸς ἐκπροσώποῦσε τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα —, ἡ ἐκκλησία ἐπιδικάστηκε ἀπὸ τὶς τουρκικὰς ἀρχὰς τῆς Γευγελῆς στοὺς Ἑλλήνας¹.

Νὰ πῶς περιγράφει παρακάτω, στὰ ἀπομνημονεύματά του, ὁ Ἰ. Ξανθὸς τὸ διάλογον, ποὺ εἶχε ὁ πατέρας του Γεώργιος μὲ τὸν καϊμακάμη στὸ δικαστήριον γιὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐκκλησίας:

Γ. Ξανθός: Καϊμακάμ Ἐφέντη, (Κύριε Ὑποδιοικητὰ), ὁ κάθε Νόμος τοῦ Κράτους καὶ τὸ κάθε φερμάνιον τοῦ Σουλτάνου ἐκδίδονται διὰ νὰ ἐξασφαλίζεται τὸ δίκαιον τοῦ καθενός· καὶ ἐγὼ σέβομαι καὶ τιμῶ τοὺς Νόμους καὶ τὸ φερμάνιον τοῦ Παντισιάχ μας (Σουλτάνου) πλὴν ὅμως θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ κάμω ἓνα ἐρώτημα;

Καϊμακάμης: Ἐχετε τὴν ἀδειαν.

Ξανθός: Καϊμακάμ Ἐφέντη, θέλω νὰ μάθω ὅταν ἐκτίσθῃ ἡ ἐκκλησία αὐτὴ τὸ Σουλτανικὸν φερμάνιον ἐπ' ὀνόματι τίνος ἐξεδόθη; Ἐπ' ὀνόματι τοῦ Πατριάρχου ἢ τοῦ Ἐξάρχου;

Καϊμακάμης: Ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐκκλησίαι ἐκτίσθησαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Πατριάρχου, διότι τότε δὲν ὑπῆρχον Βούλγαροι εἰς τὴν Μακεδονίαν, οὔτε καὶ Ἐξάρχος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ξανθός: Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν πληροφορίαν, ἀλλὰ θὰ σῆς παρακαλέσω, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ κάμω καὶ ἄλλο ἐρώτημα.

Καϊμακάμης: Ἐχετε καὶ πάλιν τὴν ἀδειαν.

Ξανθός: Καϊμακάμ Ἐφέντη, ὅταν πεθάνῃ ἓνας πατέρας ποῖος δικαιούται νὰ εἶναι κληρονόμος τῆς περιουσίας του;

Καϊμακάμης: Τὴν περιουσίαν τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς τὴν κληρονομοῦν τὰ παιδιά ἢ καὶ οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς του.

Ξανθός: Τότε, Καϊμακάμ Ἐφέντη, ἐγὼ πρέπει νὰ κατέχω τὴν ἐκκλησίαν, διότι ἐγὼ εἶμαι Πατριαρχικός καὶ ἐγὼ εἶμαι παιδί του, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι εἶναι Ἐξαρχικοὶ καὶ ξένοι πρὸς τὸν Πατριάρχην.

1. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημ. οὐνεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σ. 3.

Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἓνας ἐκ τῶν Ὁθωμανῶν Συμβούλων τοῦ Καϊμακάμη, ὁ Σαζαήρ Ἐφέντης ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς ἐμπνευσμένης καὶ πολὺ ὀρθῆς ἀπαντήσεως τοῦ πατρὸς μου Γ. Ξανθοῦ ἐσηκώθη ἐκ τῆς θέσεώς του, κατηνύθη πρὸς τὸν πατέρα μου, ἐκτύπησεν αὐτὸν ἐλαφρῶς εἰς τὸν ὄμον του διὰ τῆς χειρὸς του καὶ τοῦ εἶπε: «Καζαντὴν Γιώργε Τσιρ-ματζή!», ἐκέρδισες τὴν δίκην κ. Γιώργη»¹.

Ἡ σημαντικὴ αὕτη ὁμῶς ἐπιτυχία ἐξόργισε τὴν ἀντίπαλὴν μερίδα, ἡ ὁποία κατέλαβε τὴν ἑλληνικὴ ἐκκλησία τὸ Μ. Σάββατο τοῦ 1905, ἀλλὰ τὸ ἴδιο βράδυ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γ. Ξανθοῦ, οἱ γιοὶ τοῦ Ἰωάννης καὶ Κωνσταντίνος, κατόρθωσαν νὰ διώξουν τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ τελέσουν τὴν Ἀνάστασιν².

Ὁ Κωνσταντίνος Ξανθὸς συμμετείχε ὡς ὀπλίτης στὸ ἀνταρτικὸ σῶμα τοῦ καπετάν Κωστάκη Οἰκονόμου³ στὶς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Στὸ σῶμα αὐτὸ εἶχαν στρατολογηθεὶ ἐπίσης καὶ ἄλλοι νέοι τῆς Γευγελῆς, ὅπως ὁ Ἀντώνιος Μπισίρης, ὁ Γεώργ. Μόσχος, ὁ Λάζαρος Ράλλης, ὁ Θάνος Ντοκτόρης καὶ ἄλλοι⁴. Στὰ 1907 ἡ οἰκογένεια τοῦ Γ. Ξανθοῦ ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴ Γευγελή. Στὶς 17 Μαΐου τοῦ 1913 ὁ Γ. Ξανθὸς συνελήφθη καὶ δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους μαζί με ἄλλους Ἑλληνες πατριώτες τῆς Γευγελῆς⁵.

4. Ὁ γιὸς του, Ἰωάννης Ξανθός, γεννήθηκε στὴ Μαρζέντσα στὰ 1885. Φοίτησε στὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ σχολεῖο τῆς Γευγελῆς, στὸ γυμνάσιο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπὸ τὸ 1901 στὸ ὑποδιδασκαλεῖο τῆς Ἰδίας πόλης, ἀπὸ ὅπου καὶ ἀποφοίτησε. Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1903 ὁ Ἰ. Ξανθὸς διορίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ δάσκαλος στὸ χωριὸ Βραχιά (Καγιαλή), ὅπου εἶχε σχηματιστεῖ τριμελὴς ἐθνικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Μῆτσο Πασά, τὸν ἱερέα Δημήτριον Σκενδέρη καὶ τὸ Δημήτριο Γεωργάκη, οἱ ὅποιοι συντόνιζαν τὶς ἐνέργειές τους γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Ὡς τέταρτο μέλος τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς προστέθηκε καὶ ὁ Ἰ. Ξανθός. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ ἀνέπτυξε σημαντικὴ ἐθνικὴ δραστηριότητα καὶ πολλὰς φορὰς κινδύνευσε νὰ χάσει τὴ ζωὴ του, ὅπως περιγράφει ὁ ἴδιος ἀναλυτικὰ στὰ ἀπομνημονεύματά του⁶.

Ὅταν ἡ θέση τοῦ ἔγινε ἰδιαίτερα ἐπισφαλὴς στὴ Βραχιά, ὁ Ἰ. Ξανθὸς διορίστηκε δάσκαλος στὰ 1905 στὴ Γευγελή. Κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ στήν περιοχὴ ἐκείνῃ ἀνέλαβε ἐπικίνδυνες ἀποστολὰς καὶ συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ἀποτελεσματικότερη διεκπεραίωσιν τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν ἀποστολῶν. Ἔτσι τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1905 ὁ Ἰ. Ξανθός κατόρθωσε νὰ περάσει μεταμφιεσμένο τὸν καπετάν Ζήρα⁷ ἀπὸ τὸν Ἀξιὸ καὶ νὰ τὸν μεταφέρει ἀπὸ τὴ Γευγελή στὸ χωριὸ Μπογορόιτσα. Παράλληλα, τὸ Φεβρουάριον τοῦ ἴδιου χρόνου, παρέδωσε στὸν ἀρχηγὸ τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων καπετάν Δράγα ἢ Γεώργιο Κακουλίδη⁸, ποὺ βρισκόταν τότε στὴ Νέγορτσα, ἐμπιστευτικὸ ἔγγραφο ἐκ μέρους τοῦ ἀρχι-

1. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημονεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σ. 5.

2. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημονεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σ. 4-7.

3. Κ. Βακαλόπουλου, Ἀνέκδοτο μνηρῶ τῶν μαχητῶν τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα, σ. 90.

4. Γιὰ τοὺς ἄνδρες τοῦ σώματος τοῦ Κωστάκη Οἰκονόμου βλ. Κ. Βακαλόπουλου, ἑ.ἀ., σσ. 90-91.

5. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημονεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σσ. 7-8.

6. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, Ἀπομνημονεύματα Ἰ. Ξανθοῦ, σσ. 8-15.

7. Π. Τσάμη, Μακεδονικὸς Ἀγῶν, σσ. 229, 338, ὅπου καὶ ὀρισμένες ἐνδείξεις γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Γεώργιου Ζήρα κατὰ τὸ μακεδονικὸ ἀγῶνα.

8. Γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Γεώργιου Κακουλίδη ἢ Δράγα κατὰ τὸ μακεδονικὸ ἀγῶνα βλ. στοῦ Ἀθανασίου Σουλιώτη-Νικολαΐδη, Ὁ Μακεδονικὸς Ἀ-

ερατικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Γευγελῆς Λεοντίου. Τὸ Πάσχα τοῦ 1906 συμμετείχε ἐνεργᾶ στὴν ἐπικίνδυνη πορεία τῆς διμοιρίας τοῦ ὁμαδάρχη καπετάν Στέλιου, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ Κρήτες καὶ ἄλλους 'Ελληνες ἀπὸ τὴ νότια 'Ελλάδα, διὰ μέσου τοῦ 'Αξιοῦ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Μπογδάντσας στὴ Νέγορτσα. 'Η ἐπιχείρηση αὐτὴ, ὅπως ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος, λίγο ἔλειψε νὰ τοῦ στοιχίσει τὴ ζωὴ του¹.

Στὰ 1911-1912 ὁ 'Ι. Ξανθὸς διορίστηκε δάσκαλος στὴ Μπογδάντσα. Μαζὶ μὲ τὸ Στρωμνισιώτη διευθυντὴ τοῦ σχολείου 'Ηφαιστίωνα Μούλκα² ἀγωνίστηκε σκληρὰ γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ διώροφου ἐξατάξιου ἑλληνικοῦ διδαστηρίου. Στάλθηκε ἐπανειλημμένα στὴ Θεσσαλονικὴ μὲ αἴτηση τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Μπογδάντσας καὶ τοῦ ἐπισκόπου Πολυανῆς Παρθένιου γιὰ τὴ χορήγηση ὕλικῆς βοήθειας ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου Θεσσαλονίκης, ποὺ πρόσφερε τελικὰ 30.000 τουρκικὲς λίρες³.

Στὶς ἀρχὲς 'Απριλίου τοῦ 1914 ὁ 'Ι. Ξανθὸς εἰδοποίησε ἐγκαιρὰ τὶς ἑλληνικὲς στρατιωτικὲς ἀρχὲς τῆς Γουμένισσας γιὰ τὴν ἐπικείμενη εἰσβολὴ βουλγαρικῆς ἀνταρτικῆς ὁμάδας στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος κοντὰ στὸ ἑλληνικὸ φυλάκιο τῆς Λούμνιτσας (Σκρῆ). Λίγες μέρες ἀργότερα ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξόντωσε τὴ βουλγαρικὴ ὁμάδα. 'Ανάλογες σὲ σημασία ἐθνικὲς ὑπηρεσίες πρόσφερε ὁ 'Ι. Ξανθὸς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διδασκαλικῆς ὑπηρεσίας του στὸ Σέχοβο, τὴ σημερινὴ Εἰδομένη. Τὸ 1915 μετατέθηκε στὸ χωριὸ Πέλλα ('Αγιοὶ 'Απόστολοι) τῶν Γιαντισῶν. Τὸ 1940 κατατάχθηκε ὡς ἐθελοντὴς στὸ τμήμα «Ψυχαγωγίας τοῦ Στρατιώτη» τοῦ ἑλληνικοῦ 'Ερυθροῦ Σταυροῦ καὶ ὑπηρέτησε ἐκεῖ μέχρι τὴ λήξη τοῦ ἑλληνο-ιταλικοῦ πολέμου. 'Ο 'Ι. Ξανθὸς τιμῆθηκε μὲ πολυάριθμα διπλώματα καὶ μετὰλλια γιὰ τὴν προσφορὰ του στὸ μακεδονικὸ ἀγῶνα⁴.

5. 'Απὸ μιὰ ἄλλη γεωγραφικὴ περιοχὴ τῆς Βόρειας Μακεδονίας, τὸ Μοναστήρι, κατὰγεται ὁ γνωστὸς 'Ελληνας γυμνασιάρχης 'Αλέξανδρος Ζουμετικός, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὶς 25 'Απριλίου τοῦ 1861. Τὶς σχετικὲς εἰδήσεις γιὰ τὴν ἐθνικὴ δραστηριότητά του ἀντλοῦμε ἀπὸ ἓνα δωδεκασέλιδο δακτυλογραφημένο κείμενο, τὸ ὁποῖο εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὴν κόρη του 'Ολγα Κωνσταντοπούλου καὶ σώζεται σήμερὰ στὰ 'Αρχεῖα τοῦ 'Ιδρυματος Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Φέρει τὸν τίτλο «Συνοπτικὸν Βιογραφικὸν Σημείωμα περὶ τῆς ἐθνικῆς κ.λ.π. δράσεως τοῦ ἀειμνήστου 'Αλεξάνδρου Ζουμετίκου διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν καὶ Βερολίνου καὶ Γυμνασιάρχου Μοναστηρίου-Κορυτσᾶς-'Αδριανουπόλεως-Κομοτινῆς καὶ Ναούσης—Βάσει ἀφηγήσεων τῆς χήρας συζύγου του (ὑπὸ τῆς θυγατρὸς του 'Ολγας Κωνσταντοπούλου)».

'Ο 'Αλ. Ζουμετικός τελείωσε τὶς γυμνασιακὲς σπουδὲς του στὸ Μοναστήρι. Στὰ 1876 φοίτησε στὴ Φιλοσοφικὴ σχολὴ 'Αθηνῶν καὶ στὰ 1880 πῆρε τὸ πτυχίον τῆς φιλολογίας.

γών, 'Η «'Οργάνωσις Θεσσαλονίκης» 1096-1908, Θεσσαλονικὴ 1959, σ. 77. 'Αρχεῖον Μακεδονικοῦ 'Αγῶνος Πηνελόπης Δέλτα, 3 Παναγιώτη Παπατζανετέα, 'Ο Μακεδονικὸς 'Αγὼν ('Απομνημονεύματα), ἐπιμέλεια Λουίζας Συνδίκας-Λαοῦρδα, ἔκδοσις IMXA, Θεσσαλονικὴ 1960, σ. 2, 42, D. Dakin, The Greek Struggle in Macedonia (1897-1913), σ. 201, Δημητρίου Ν. Κάκκαβου, 'Απομνημονεύματα (Μακεδονικὸς 'Αγὼν), Θεσσαλονικὴ 1972, σσ. 51-52, 93, 170, Π. Τσάμη, ἑ.ἀ., σσ. 225, 291, 295.

1. 'Αρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, 'Απομνημονεύματα 'Ι. Ξανθοῦ, σσ. 15-20.

2. 'Αθανάσιου Α. 'Αγγελόπουλου, Βόρειος Μακεδονία, 'Ο 'Ελληνισμὸς τῆς Στρωμνίτσας, Τοπογραφία-Ἱστορία-'Εκκλησία-Παιδεία-'Εθνικὴ καὶ Κοινοτικὴ Ζωή, 'Απομνημονεύματα Κ. Μόνη, Θεσσαλονικὴ 1960, σ. 130, ὑποσ. 1.

3. 'Αρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, 'Απομνημονεύματα 'Ι. Ξανθοῦ, σ. 20.

4. 'Αρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 150, 'Απομνημονεύματα 'Ι. Ξανθοῦ, σσ. 21-23.

Κατά τη χρονική περίοδο 1880-1888 εργάστηκε ως καθηγητής στο ελληνικό γυμνάσιο του Μοναστηρίου και παράλληλα ανέπτυξε σημαντική εθνική δράση συμμετέχοντας μαζί με πολλούς Έλληνες δασκάλους, καθηγητές και προκρίτους στο επαναστατικό κίνημα του 'Αναστάσιου Πηχεάνα. Στά 1888 φοιτά αρχικά στη Φιλοσοφική σχολή του Göttingen (Γοττίνγκεν) και έπειτα στη Φιλοσοφική σχολή του Βερολίνου, από όπου πήρε ύστερα από 6 χρόνια το δίπλωμα της Φιλοσοφίας και αναγορεύθηκε διδάκτορας. Τό θέμα της διατριβής του αναφερόταν στην προσωπικότητα του Μ. 'Αλέξανδρου. Κατά τη φοίτησή του στά γερμανικά πανεπιστήμια ό 'Αλ. Ζουμετικός είχε τήν ευκαιρία νά παρακολουθήσει παραδόσεις και φροντιστήρια όρισμένων επιφανών Γερμανών επιστημόνων, όπως του Mommsen, Kirchof, Wilamowitz-Möllerndorf και άλλων¹.

Μετά τήν αναγόρευσή του σέ διδάκτορα τής Φιλοσοφίας, όί άρμόδιοι πανεπιστημιακοί κύκλοι του πρόσφεραν τή θέση του ύψηλγτ ή στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου, αλλά ό 'Αλ. Ζουμετικός, φλεγόμενος από ένθερμο πατριωτισμό, προτίμησε νά επιστρέψει στην πατρίδα του και νά διδάξει στο ελληνικό γυμνάσιο του Μοναστηρίου. Ξάν γυμνασιάρχης ανέπτυξε σημαντική εθνική δράση κατά τό μακεδονικό άγώνα και άποτέλεσε ένα από τά δυναμικότερα στελέχη του. Στά 1903 συναντήθηκε μυστικά στην 'Αθήνα με τό διάδοχο Κωνσταντίνο και άλλα σημαντικά πολιτικά πρόσωπα και τότε κατέστρωσαν τά όριστικά σχέδια για τή διάβαση των ελληνικών άνταρτικών σωμάτων από τόν 'Αλιάκμονα πρós τή Βορειοδυτική Μακεδονία. Πάρθηκε άκόμη ή άπόφαση για τήν έπιβολή σκληρών αντιποίνων στις βουλγαρικές όμάδες πού δρούσαν στις περιοχές εκείνες².

Κατά τήν παραμονή του στο Μοναστήρι ό 'Αλ. Ζουμετικός άντιμετώπισε με έπιτυχία τίς σκευωρίες των όπαδών τής βουλγαρικής και τής ρουμανικής προπαγάνδας και έθεσε πολλές φορές σέ κίνδυνο τή ζωή του, ύπερασπιζόμενος τούς συμπατριώτες του, από τήν καταδίωξη των βουλγαρικών άνταρτικών όμάδων και των τουρκικών άρχων. Στά 1904 παρασημοφορήθηκε με τόν άργυρό σταυρό του τάγματος του Σωτήρος³. Τήν ίδια χρονιά ιδρύθηκε στο Μοναστήρι ή «Εσωτερική 'Οργάνωση» με πρωτοβουλία του μεγάλεμπυρου Σπύρου Δούμα, του χειρούργου Σταύρου Νάλη και του Κωνσταντίνου Μιχαήλ. Για τή συγκρότηση τής όργάνωσης αΐτης, πού απέβλεπε στο συντονισμό των ελληνικών ενεργειών για τήν άντιμετώπιση τής δράσης των βουλγαρικών σωμάτων, εργάστηκαν με ζήλο όί Θεόδωρος Μόδης, 'Αλεξ. Ζουμετικός, Δημ. Μάρκου και άλλοι⁴.

Η προκλητική στάση πολλών εκκλησιαστικών εκπροσώπων του πατριαρχείου τής Βόρειας Μακεδονίας στα τέλη του 19ου και στις άρχές του είκοστου αιώνα προκάλεσε, όπως είναι γνωστό, σημαντική άνταραχή άνάμεσα στις πολυάριθμες μάζες του ελληνικού πληθυσμού, δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για τή διείσδυση των ξένων προπαγανδών και ύπηλρε ή κυριότερη άφορμή για τή διακοπή τής συνεργασίας των 'Ελλήνων προέδρων τής Μακεδονίας με τούς κατά τόπους μητροπολίτες⁵. Έτσι και στο Μοναστήρι ή παράλογη στάση του μητροπολίτη Πελαγονίας 'Ιωακείμ Φοροπούλου⁶, πού άπαιτούσε από

1. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, φάκελλος Δ 113, Βιογραφικό σημείωμα 'Αλ. Ζουμετικού, σ. 1.

2. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, φάκελλος Δ 113, Βιογραφικό σημείωμα 'Αλ. Ζουμετικού, σ. 2.

3. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, φάκελλος Δ 113, Βιογραφικό σημείωμα 'Αλ. Ζουμετικού, σσ. 3-6.

4. 'Ο Μακεδονικός 'Αγών και τά είς Θράκην γεγονότα, Γενικών Έπιτελείων Στρατού, έκδ. Διεύθυνσης 'Ιστορίας Στρατού, 'Αθήναι 1979, σσ. 211-212.

5. Βλ. σχετικά στού Ν. Β λ ά χ ο υ, Τό Μακεδονικόν ως φάσις του 'Ανατολικού Ζητήματος, σσ. 127-219.

6. Για τήν παραμονή του 'Ι. Φορόπουλου στο Μοναστήρι (1903-1906) βλ. στού 'Α-θ α ν α σ ί ο υ Γ ρ. Γ ε ρ ο μ ι χ α λ ο ύ, 'Ιωακείμ Φορόπουλος, Μητροπολίτης Πελαγο-

κάθε Ἑλληνα ἐκπαιδευτικό ἐνα ὀρισμένο χρηματικό ποσό, συνάντησε τὴ σφοδρὴ ἀντίδραση τοῦ 'Αλ. Ζουμετίκου, ὁ ὁποῖος διαφώνησε μαζί του καὶ γιὰ ἄλλα ἐπείγοντα ἐθνικά θέματα. Ἡ διακοπὴ τῆς συνεργασίας τῶν δύο ἀνδρῶν κατέληξε τελικὰ στὴν ἀναχώρηση τοῦ 'Αλ. Ζουμετίκου ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τὸ 1905, ποῦ φοβήθηκε μήπως ἡ διαμάχη ἐκείνη πάρεῖ ἐπικίνδυνες διαστάσεις καὶ ἐκτεθεῖ ἀνεπανόρθωτα ἡ θέση τοῦ Ἑλληνα μητροπολίτη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἀρνήθηκε τὶς προτάσεις ὀρισμένων Ἑλλήνων ἐφόρων τοῦ Μοναστηρίου, ποῦ προθυμοποιήθηκαν νὰ ἐνεργήσουν γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ 'Ι. Φοροπούλου¹.

Μαζὶ μὲ τὸν 'Αλ. Ζουμετίκο παραιτήθηκαν καὶ οἱ καθηγητὲς τοῦ ἐλληνικοῦ γυμνασίου Μιχαὴλ Πέτρου, Εὐάγγελος Τσιουπτσές, Βασίλειος Νώτης, Παντελῆς Νάκας καὶ ὀρισμένοι ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι διορίστηκαν σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ζουμετίκος μετατέθηκε στὴν Ἀδριανούπολη καὶ στὰ 1906 ἦλθε στὴν Κοριτσά, ὅπου ὀργάνωσε δύο ἀνταρτικά σώματα μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Τάκη Μάρκου. Ἡ ἐντονη ἐθνικὴ δράση τοῦ ἀνησύχησε σὲ σημαντικό βαθμὸ τὶς ντόπιες τουρκικὲς ἀρχές. Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1908 στάλθηκε καὶ πάλι στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου ἐργάστηκε σκληρὰ γιὰ τὴν ἀναχαίτιση τῶν βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν στὴ Θράκη. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου προσφέρθηκε νὰ διδάξει δωρεὰν στὸ ἐλληνικὸ γυμνάσιο τῆς Ἀδριανούπολης μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνες καθηγητὲς. Ἡ πρωτοβουλία του αὐτὴ εἶχε σάν συνέπεια νὰ συνεχιστεῖ ἀμείωτη ἡ λειτουργία τοῦ ἐλληνικοῦ γυμνασίου, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη 500 περίπου μαθητὲς. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἀδριανούπολης (1920) καὶ ἡ σύντομη ἐκκένωση τῆς Θράκης ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες δύο χρόνια ἀργότερα, βρῆκε τὸν 'Αλ. Ζουμετίκο νὰ διδάσκει στὸ γυμνάσιο τῆς Κομοτινῆς ὡς τὰ 1924, ὅποτε καὶ μετατέθηκε στὴ Νάουσα. Ἐκεῖ πέθανε στὶς 7 Σεπτεμβρίου τοῦ 1929 καὶ κηδεύθηκε μὲ δημόσια δαπάνη².

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου
τοῦ Αἰμου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΠ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Δημοσιεύονται ἐδῶ ἔντεκα ἐπιγραφές ἀπὸ τὸν εὐρύτερο ὥρο τῆς Μακεδονίας. Ὅκτῳ ἀπὸ αὐτὲς ἦταν ἄγνωστες, ἐνὼ μία ἀπὸ τὴν Καστοριά, ἂν καὶ γνωστὴ, δὲν δημοσιεύθηκε ποτέ. Ἀναδημοσιεύεται ἐπίσης μία ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη μὲ ὀρισμένες διορθώσεις καὶ σχολιάζεται τέλος μία σὲ εἰκόνα τῆς μονῆς Βατοπεδίου.

1. *Θεσσαλονίκη. Συλλογὴ Ροτόντας. Ἐπιγραφή σὲ μάρμαρο (8ος αἰ.).*

Δ Γ Ε Ι Ο Υ Α Β Ρ Ε Τ Ε Ι Ο Υ
Α Γ Ε Ι Ο Υ Λ Α Β Ρ Ε (Ν) Τ Ε Ι Ο Υ

νίας (1903-1906), Θεσσαλονίκη 1968, σσ. 29-31, τοῦ Ἰ δ ί ο υ, Ἡ ἐθνικὴ δράσις τοῦ μητροπολίτου Πελαγονίας Ἰωακείμ Φοροπούλου καὶ αἱ ἐκθέσεις αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1968, σσ. 17-22.

1. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 113, Βιογραφικὸ σημείωμα 'Αλ. Ζουμετίκου, σσ. 6-7.
2. Ἀρχεῖο IMXA, φάκελλος Δ 113, Βιογραφικὸ σημείωμα 'Αλ. Ζουμετίκου, σσ. 8-12.